

การวิเคราะห์วรรณกรรมลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น¹ Research and Analysis of Mawlum RaungTo Glon of Khon Kaen

บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย²
Boonjan Petcharamaungloi²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อวิเคราะห์บทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น ด้านฉันทลักษณ์ศิลปะการเลือกใช้ภาษา 2) วิเคราะห์บทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น ด้านสังคมวิทยาและคติชนวิทยา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดย การแปลความ การตีความ ใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย คือ หมอลำ อาราม มุงคำภา โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านฉันทลักษณ์ ใช้ฉันทลักษณ์โคลงสารส่งสัมผัสแบบร่ายมักประพันธ์ด้วยบทโทเป็นบทนำก่อน แล้วจึงตามด้วยบทเอก 2) ด้านศิลปะการเลือกใช้ภาษา มีการเลือกใช้ภาษาในการสร้างภาพพจน์แบบวิธีอุปมา วิธีอุปลักษณ์ และวิธีอุปติพจน์ ส่วนการใช้สทภาษานิยมใช้ สลล ปังคพิไสย และ 3) ด้านคติชนวิทยาที่เกี่ยวกับคนอีสานนั้น ส่วนใหญ่มีค่านิยมเคร่งครัดในการครองเรือนโดยผู้หญิงต้องครองเรือนตามเอือนสามน้ำสี่ ส่วนด้านความเชื่อของคนอีสานมักเกี่ยวกับคำสอนของศาสนาเรื่องบุญ กรรม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ประเพณีที่ปฏิบัติ คือ ฮีตสิบสอง

คำสำคัญ : ลำเรื่องต่อกลอน, ทำนองขอนแก่น, วรรณกรรม, ฉันทลักษณ์,
ศิลปะการเลือกใช้ภาษา, คติชนวิทยา

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น : กรณีศึกษาหมอลำอาราม มุงคำภา บ้านหนองแสง ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีงบประมาณ 2557

² อาจารย์ นักวิจัยศิลปวัฒนธรรม ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

² Lecturer, Art and Cultural Researcher, Art and Culture Center of North-Eastern University

Abstract

A study was 1) undertaken to analyze the lyrics of a stanza from “Mowlum Raung Tor Glon” a Northeast Thai Musical. 2) The analysis was conducted using the Khon Kaen style in tandem with poetry from the story of “Parinyamailaugngaen” (The graduate who never denies jobs). The analysis considered poem forms, language selection, sociological content and folklore. Qualitative research was used, and intensive interviews were conducted. A meticulous analysis of the data, careful translation and a thoughtful interpretation of poems was undertaken. A triangulation test and descriptive analysis were used. The researcher found 1) The poetic form used was the “Klongsaan” form; beginning with the secondary verse and followed by the main verse 2) The art of word selection was employed using metaphors and the maxim to stimulate the imagination. The theme of the story was tragic. 3) The folklore presentations in the poetry included a strict belief in the teachings of Buddha, the traditional house hold, karma, the traditional twelve months and the occupation credo. This article would be of value to persons who wish to write their own mawlum poetry in order to produce their personalized troop of mawlum for school performances.

Keywords : Musical, Khon Kaen style, literature, poetic form, art of word selection, folklore

บทนำ

บทความนี้เป็นข้อค้นพบในวัตถุประสงค์บางส่วน จากการทำโครงการวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์บทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น กรณีศึกษา หมอลำอร่าม มุงคำภา ผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่าการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่นในยุคปัจจุบันนี้ ได้รับความนิยมมากที่สุด จากการศึกษาข้อมูลจากเว็บไซต์บ้านมหาดไทย (ม.ป.ป.) ที่ได้ทำการรวบรวมรายชื่อคณะหมอลำอีสานไว้ได้ประมาณ 10 จังหวัด ได้แก่

ขอนแก่น ศรีสะเกษ อุตรธานี มหาสารคาม อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ อำนาจเจริญ หนองบัวลำภู ร้อยเอ็ด และชัยภูมิ พบว่าจังหวัดที่มีคณะหมอลำมากที่สุดคือ จังหวัดขอนแก่น มีถึง 16 คณะ ซึ่งมากกว่าจังหวัดอื่นๆ สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่นของผู้ชมได้เป็นอย่างดี

ลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น เกิดขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2475-2485 เริ่มต้นด้วยการแสดงแบบดั้งเดิม คือมีแต่แคนเป็นดนตรีการประกอบลำเพียงอย่างเดียว จนถึง ปี พ.ศ. 2510 หมอลำเรื่องได้เริ่มมีพัฒนาการนำเครื่องดนตรีมาผสมผสาน ในวงมากขึ้น คือ แคน พิณ และกลองชุด เป็นต้น (ประมวล พิมพ์เสน, 2546) ส่วนบทกลอนลำที่ใช้ในการลำนั้น มีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่แต่งด้วยโคลงสาร (دنพล ไชยสินธุ์, 2553) ฉันทลักษณ์กลอนลำเรื่องต่อกลอนที่ประพันธ์ขึ้นเป็นกลอนลำเย็น มีลักษณะเหมือนกับกลอนลำแบบวิชชุมาลี (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534) อ้างถึงใน เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2516 : 1-2) โดยมีการกำหนดรูปแบบฉันทลักษณ์ไว้ 5 แบบ คือ 1) กลอนลำเจ็ดคำ 2) กลอนลำแปดคำ 3) กลอนลำเก้าคำ 4) กลอนลำเจ็ดคำ แปดคำ เก้าคำ ปนก้น และ 5) กลอนลำแปดคำ เก้าคำ ปนก้น (เสถียร บึงไธสง, 2533) ในการส่งสัมผัสของกลอนเย็นจะมีสัมผัสรับส่งระหว่างคำสุดท้ายของบาทที่ 1 กับคำที่ 1, 2, หรือ 3 ในบาทถัดไป (จิรภัทร แก้วกู่, 2541) ส่วนจำนวนบทกลอนลำ ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระของกลอน (ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร, 2554)

จะเห็นได้ว่ากลอนลำเรื่องนั้นมีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ในส่วนของการใช้ภาษาในการประพันธ์ก็มีความสำคัญอยู่เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะศิลปะ การเลือกใช้ภาษาในการประพันธ์กลอนลำที่ทำให้กลอนลำเกิดอรรถรส ผู้ประพันธ์ จะต้องมีความรู้เรื่อง การสร้างภาพพจน์ การอุปมา อุปลักษณ์ และอติพจน์ เป็นต้น (สุปรیتی สุวรรณบุรณ์, ม.ป.ป.) รวมทั้งการเลือกใช้สรรพภาษาในการประพันธ์กลอน ลำ ได้แก่ เสาวرنจิ นารีปราโมทย์ พิโรธวาทัง สลลปปังคพิไสย และหัสโนยวาทิ (สำเร็จ คำโหมง, ม.ป.ป.) จะทำให้เกิดสุนทรียภาพอย่างชัดเจนในเนื้อหากลอนลำนั้นๆ

เนื้อหาสาระของกลอนลำเรื่องก็ถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อกลุ่มผู้ฟังอยู่ไม่น้อย เพราะการศึกษาทางด้านสังคมวิทยา เรื่องค่านิยม เช่น การครองเรือน การศึกษา และอื่นๆ นั้น (สุรพงษ์ ลือทองจักร, 2552) ก็เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งรวมทั้งการศึกษาด้านคติชน วิทยา เช่น ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต เป็นต้น (ธวัช ปุณโณทก, 2537) ล้วนแต่ แสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนในวรรณกรรมของผู้ประพันธ์กลอนลำ ที่เป็นเรื่องพิสูจน์

ความสามารถในการประพันธ์กลอนลำให้ได้รับความนิยมจากกลุ่มคนฟังในการนำเรื่องราวขอเขามาผูกเรื่องด้านวิถีความเป็นอยู่ได้อย่างมีคุณค่าและชวนให้น่าติดตาม

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของลำเรื่องต่อกลอนจากอดีตจนมาถึงปัจจุบันตามลำดับ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษางานวิจัยเรื่องนี้ และผู้วิจัยก็ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจากหมอลำอร่าม มุงคำภา ซึ่งเป็นปราชญ์ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องลำเรื่องต่อกลอนอย่างแท้จริงหมอลำอร่าม มุงคำภา เกิดเมื่อวันที่ 19 เมษายน ปี พ.ศ. 2496 ปัจจุบันอายุ 62 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 12 บ้านหนองแสง ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นจนถึงปัจจุบัน ในด้านการเรียนรู้หมอลำของหมอลำอร่าม มุงคำภา นั้นเริ่มต้นมาจาก เมื่อ ปี พ.ศ. 2511 หมอลำอร่ามเริ่มเรียนรู้ศิลปะหมอลำกับครูสายทอง รุ่งลำเพลิน ที่จังหวัดขอนแก่น และได้แสดงหมอลำในเรื่องแก้วหน้าม้า ซึ่งได้รับบทเป็นทั้งพระเอก และตัวตลก และเมื่อปี พ.ศ. 2512 ได้ย้ายไปอยู่กับคณะชลยุทธศิลป์รุ่งลำเพลิน ความสามารถของหมอลำอร่ามที่อยู่กับวงหมอลำคือ ประพันธ์กลอนลำ เล่นดนตรี เป็นหมอลำ เป็นทางเครื่อง และตัวตลก จากนั้นหมอลำอร่ามก็ได้ย้ายไปอยู่กับหมอลำอีกหลายคณะเป็นเวลากว่า 20 ปี ที่หมอลำอร่ามได้แสดงเป็นพระเอก ตัวตลก และนักดนตรี ร่วมกับวงต่างๆ ซึ่งไม่น้อยกว่า 40 คณะ ผ่านการแสดงหมอลำประมาณ 50 เรื่อง มากกว่า 1,200 เวที เป็นผู้จัดการวงหมอลำคณะขอนแก่นอีสานศิลป์ จากการแสดงหมอลำครั้งแรกคือลำเพลิน พ.ศ. 2512 ได้ค่าตัว 5 บาท โดยแสดงเป็นตัวตลก และต่อมาแสดงเป็นพระราชาได้ค่าตัวคืนละ 10 บาท แสดงเป็นพระเอกได้ค่าตัวคืนละ 20 บาท และแสดงลำเรื่องต่อกลอนในปี พ.ศ. 2516 โดยแสดงเป็นตัวตลกและเล่นดนตรีได้ค่าตัว 40 บาท และในปี พ.ศ. 2529 จึงได้ค่าตัววันละพันกว่าบาทตามลำดับ

ภาพประกอบที่ 1 แสดงภาพหมอลำอร่าม มุงคำภา ลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2512

หมอลำออร่าเป็นผู้ที่มีความรู้ที่หลากหลาย เช่น องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการวงหมอลำ องค์ความรู้ด้านการถ่ายทอดศิลปะหมอลำให้นักศึกษา องค์ความรู้ในการประพันธ์กลอนลำเรื่อง องค์ความรู้ในการถ่ายทอดบทการแสดงให้แก่หมอลำและผู้สนใจ เป็นต้น ส่วนรางวัลเกียรติคุณที่หมอลำออร่าได้รับ คือ ศิลปินร่วมสมัยของจังหวัดขอนแก่นในปี พ.ศ. 2548 และได้รับโลรางวัลพระราชทานจากสำนักนายกรัฐมนตรี ประจำสำนักนายกรัฐมนตรีด้านการประพันธ์เพลง ในปี พ.ศ. 2551 (ออร่า มุงคำภา, 12 พฤศจิกายน 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 2 แสดงภาพหมอลำออร่า มุงคำภา ลำเรื่องปริญาไม่เลื่องงาน ในฉากนำดอกไม้ธูปเทียนมาขอขมาแม่ลำดอน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนั้นผู้วิจัยจึงได้นำบทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่นเรื่องปริญาไม่เลื่องงาน (ลูกกตัญญู) มาทำการศึกษา เพื่อวิเคราะห์บทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่นเรื่องปริญาไม่เลื่องงาน (ลูกกตัญญู) เพื่อให้ทราบถึงฉันทลักษณ์ศิลปะการใช้ภาษาของบทลำเรื่องต่อกลอนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการประพันธ์กลอนลำให้ได้รรถรสใช้ในสถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา และหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมทั่วประเทศในการศึกษาด้านสังคมวิทยาและคติชนวิทยาที่อยู่ในวรรณกรรมกลอนลำเรื่องต่อกลอนสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนอีสาน ที่มีคุณค่าที่ปรากฏขึ้นในยุคหนึ่งๆ ที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจผ่านตรงไปหาความรักและความห่วงแทนต่อชุมชนถิ่นกำเนิด รวมถึงความภูมิใจต่อคุณค่าด้านวรรณกรรมของบรรพบุรุษของพวกเขาที่ได้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์บทปล้ำเรื่องต่อกลอนทำนองซอนแก่นด้านฉันทลักษณ์และศิลปะการเลือกใช้ภาษา
2. เพื่อวิเคราะห์บทปล้ำเรื่องต่อกลอนทำนองซอนแก่น ด้านสังคมวิทยาและคติชนวิทยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก มีขั้นตอนดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายการวิจัยในครั้งนี้ คือ หมอลำอ่าม มุงคำภา โดยการคัดเลือกแบบเชิงลึก อาศัยขอบเขตภายในเนื้อหากลอนลำเรื่องต่อกลอนทำนองซอนแก่นเรื่องปริญาไม่เลื่องงาน (ลูกกตัญญู) ซึ่งได้ศึกษาข้อมูลที่เป็นสมุดบันทึก และสื่อวัสดุบันทึกเสียงกลอนลำ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือ เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ได้รับการบันทึกแผ่นเสียง เผยแพร่มาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปีขึ้นไป และได้รับการจดลิขสิทธิ์
2. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้อ้างอิงผลการวิจัย ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับหมอลำเรื่องต่อกลอนทำนองซอนแก่น ความรู้เกี่ยวกับ ฉันทลักษณ์ วรรณกรรมร้อยกรองอีสาน ศิลปะการเลือกใช้ภาษา และความรู้เกี่ยวกับสังคมวิทยาและคติชนวิทยา
3. ศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การวิพากษ์งานวิจัย การบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว และถอดข้อความจากข้อมูลที่เป็นบันทึกไว้ในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนทำนองซอนแก่นเรื่อง ปริญาไม่เลื่องงาน (ลูกกตัญญู) จากแผ่นบันทึกข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูลโดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การถอดเทป และใช้วิธีการแปลความ การตีความและใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า จากหมอลำอ่าม มุงคำภา ในกลอนลำเรื่องต่อกลอนทำนองซอนแก่นเรื่องปริญาไม่เลื่องงาน (ลูกกตัญญู) และได้นำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

จากการศึกษาวรรณกรรมลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น เรื่องปริญาไม่เลือกงาน (ลูกกตัญญู) ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์ในด้านฉันทลักษณ์ ด้านศิลปะการเลือกใช้ภาษา ด้านสังคมวิทยา และด้านคติชนวิทยา ที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบการประพันธ์กลอนลำแบบอีสาน และวิถีชีวิตของคนอีสาน จากวรรณกรรมกลอนลำเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ผลการศึกษายเป็นรายด้านพบว่า

ด้านฉันทลักษณ์และศิลปะการเลือกใช้ภาษา

ฉันทลักษณ์กลอนลำ

บทกลอนลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น เรื่องปริญาไม่เลือกงาน (ลูกกตัญญู) มีความยาวทั้งหมดจำนวน 93 บท จำนวน 18 ฉาก จำนวนบทกลอนลำที่นิยมประพันธ์ในฉากมากที่สุดคือ จำนวน 7 บท รำเพย ไชยสินธุ์ (2553) ได้แบ่งลักษณะบทการประพันธ์กลอนลำออกเป็น 2 แบบ คือ การประพันธ์กลอนลำแบบบทคู่ และการประพันธ์กลอนลำแบบบทเดี่ยว ซึ่งมีลักษณะการประพันธ์ดังนี้

การประพันธ์กลอนลำแบบบทคู่ คือ การประพันธ์กลอนลำที่มีทั้ง บทเอก และบทโท ครบทั้ง 2 บท ยึดตามฉันทลักษณ์โคลงสาร ที่มีจำนวนบทครบสมบูรณ์ ซึ่งกลอนลำเรื่องต่อกลอนที่ศึกษาประพันธ์ด้วยบทคู่ มีจำนวนทั้งหมด 59 บท ตัวอย่าง

ทั้งเฮ็ดดีเฮ็ดชั่ว

คิดก่อนอย่างหลงผิด

เป็นบัณฑิตต้องมีใจเป็นกลาง

กลั่นกรองสมองกว้าง

โลกมันลวงเผาไหม้

ทำอันใดกะหลงปอง

ความซื่อสัตย์ คุณธรรมเป็นครรลอง

ความสำเร็จลุล่วงจนใสแจ้งได้แบ่งเบา

ส่วนการประพันธ์กลอนลำแบบบทเดี่ยว เป็นการประพันธ์เฉพาะบทโทเท่านั้น ซึ่งกลอนลำเรื่องต่อกลอนที่ศึกษาประพันธ์ด้วยบทเดี่ยว มีจำนวนทั้งหมด 34 บท ตัวอย่าง เช่น

(บท 1) เป็นจั่งใดกระตามแล้ว

ถึงแม่ซังกะตามแต่

กานดานางกะยังอีกแม่

เสมอพรหมอยู่ฟ้า อยากเห็นหน้าแม่ตน

(บท 2) บุญกุศลลูกเคยสร้าง

ขอให้เป็นหนทางให้ลูกได้พบแม่

ปรารถนาพบแม่

มารดาเจ้าไปอยู่ไใส

จากการศึกษาวรรณกรรมลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่นเรื่องปริญาไม่เลื่องงาน (ลูกตัญญู) นั้นทำให้ทราบว่า ลำทำนองขอนแก่น มักจะประพันธ์กลอนด้วยบทโท (บทเดี่ยว) เป็นบทนำก่อนและจึงตามด้วยบทเอก (บทคู่) โดยประพันธ์ในลักษณะนี้ไปจนจบเนื้อหาสาระกลอนในแต่ละฉากทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า 1) การขับลำในบทเอก (บทคู่) จะใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญในจังหวะเคาะตก เพราะคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 เป็นเสียงวรรณยุกต์สามัญ มักใช้กับกลอน พรรณนาประวัติศาสตร์ หรือ ชมธรรมชาติ เป็นต้น เหมาะกับลำทำนองอุบล และ 2) การขับลำในบทโท (บทเดี่ยว) จะใช้เสียงวรรณยุกต์เอกในจังหวะเคาะตก เพราะคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 เป็นเสียงวรรณยุกต์เอก มักใช้กับคำกลอนที่เป็น บทโศกเศร้าเสียใจ และตื่นเต้น เป็นต้นเหมาะกับลำทำนองขอนแก่นตัวอย่าง เช่น

(บท 1)	วิภูวเลียงเกี้ยว	เที่ยวเดินลู่ย่าง	(ย่าง เป็นเสียง เอก)
	ขันติเป็นต่าง	สมาธิอดบ่ได้	เลยสิแก่กว่าเครื่องทรง
(บท 2)	ผ้าสบงอังสา	สังฆา	เคยมัดไว้ สีไลเพศลาลึก
			(ศึก เป็นเสียง สามัญ)
	คิดเห็นหลานคนเดียว		อยู่เือนบมีเพื่อน
	บุญสมภารมีน้อย		สีขอลาลึกขาก่อน
	รับศีลห้าแล้วรับพร	สีขอลับสู่บ้าน	หลานหล้าลืออยู่คง

จากผลการวิเคราะห์ฉันทลักษณ์ (สำเร็จ คำโหม่ง, ม.ป.ป.) ทำให้ทราบว่า จำนวนคำในประโยคของกลอนลำที่น้อยที่สุดมีอยู่จำนวน 9 คำ ตัวอย่าง เช่น

○○○○○ ○○○○
มาข่อยกันดับไฟ หมูโลกกว้าง
และพบว่าจำนวนคำในประโยคกลอนลำที่มากที่สุดมีอยู่จำนวน 20 คำ เช่น
○○○○○○○○○○○○○○○○ ○○○○○○
นักศึกษาหญิง นักศึกษาชาย ยาวชนผู้น้อย ได้นำร้องเป็นปองทาง

มีการส่งสัมผัส (คำก่ายนอก) จากคำท้ายของวรรคหน้า (วรรคสดับ) ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคหลัง (วรรครับ) มากที่สุด และมีลักษณะการส่งสัมผัสแบบร่าย ส่วนจำนวนแห่งของการส่งสัมผัส พบว่าไม่มีสัมผัสระหว่างบทจำนวน 65 แห่ง จากจำนวนบททั้งหมด 193 แห่ง

คุณนายลำควนเป็นชื่ออ้าง

ลำในเรื่องทันสมัย

ถูกหัวใจและทันการ

แต่งนิทานในวันนี้

ในระหว่างวรรคต่อวรรคอาจมีคำสร้อยเชื่อมโยงเพื่อขยายความหรือเพื่อความอ่อนหวานของท่านเองก็ได้ คำสร้อยที่ปรากฏ คือ 1) คำสร้อยวรรคหน้า มีจำนวน 1 คำคือ แพนพีเอย และ 2) คำสร้อยวรรคหลังมีจำนวน 9 คำ ได้แก่พื่อน้องเอย วนั้นนอ ลูกแม่เอย ในคินนี้ คู่คู่คน ในวันนี้ แท้นอนี้ นีนอ และพี่ลาแล้ว

ศิลปะการเลือกใช้ภาษา

การศึกษาวรรณกรรมลำเรื่องต่อกลอนท่านองขอนแก่นเรื่องปริญญา ไม่เลือกงาน (ลูกกตัญญู) สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของผู้ประพันธ์ในการเลือกภาษามาประพันธ์กลอนลำอย่างมีศิลปะ เพื่อให้กลอนลำได้เห็นภาพพจน์มีคำพูดที่ใช้สำนวนโวหารทำให้นึกเห็นภาพ โดยส่งผ่านถ้อยคำที่พรรณนาให้ผู้อ่านได้จินตนาการตามจนเห็นภาพในใจได้อย่างชัดเจน (สุปรีย์ สุวรรณบุรณ์, ม.ป.ป.) ได้แก่ วิธีอุปมา วิธีอุปลักษณ์ และวิธีอติพจน์ รวมทั้งสามารถร้อยเรียงท่วงท่านองคำให้กับการประพันธ์กลอนโดยเลือกสรรเอาฉันทลักษณ์หรือแบบรูปการประพันธ์มาใช้ให้เหมาะกับเนื้อหาสาระของเรื่อง (สำเร็จ คำโหมง, ม.ป.ป.) ซึ่งได้แก่ เสาวรณีนี นารีปราโมทย์ สัลลาปังคพิไสย และหัสไนยวาที ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

1) การสร้างภาพพจน์

การใช้วิธีอุปมาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์ในกลอนลำมากขึ้น โดยใช้คำว่า“เปรียบเหมือน”ตัวอย่างเช่น

ลำท่านองอีสานเค้า

เป็นภาพิตพอบา บา นำโคลงเค้าหมอลำเรื่อง

บทคำสั่งเป็นคำสอน

รับเอาพร ธรรมะเจ้าเป็นเงาทั้งว่าส่องทาง

เปรียบเหมือนคุณทุกมือนี่

ได้มีบาปมาบัง

อนิจจังกะเลยจน

ต่ำกว่าคนที่จนแล้ว

ถอดความ : ลำท่านองของอีสาน ที่กล่าวสำนวนภาพิตเล็กน้อยพอได้เป็นคำสอนที่ได้จากธรรมะของพระพุทธเจ้าให้ส่องทาง เหมือนดังทุกวันนี้มีบาปมาบัง ชีวิตหลายคนก็เลยจน

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงคำสอนของพุทธศาสนาที่กล่าวถึงความไม่เที่ยงในลาภยศเงินทอง จะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้นำเสนอแนวคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็นแสง

สว่างส่องทาง เปรียบเหมือนกับผู้คนในทุกวันนี้ที่ไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงมีแต่บาป ชีวิตก็ตกต่ำยากจนลงเรื่อยๆ ผู้ประพันธ์สะท้อนให้เห็นว่า หากผู้ใดทำตาม คำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วการดำเนินชีวิตก็จะราบรื่นส่วนบุคคลใดไม่ทำตามก็จะ ไม่เจริญก้าวหน้าและมีแต่จะตกต่ำลง

เทศนาที่พระองค์รับสั่งไว้ ยังด้อยูเสมอเหมือน

เป็นแสงเทียนนำทาง สว่างไสวโลกากว้าง

ถอดความ : เทศนาที่พระพุทธเจ้าได้รับสั่งไว้ ยังอยู่ดีเหมือนเดิม เป็นแสงเทียน นำทางให้สว่างไสวทั่วโลก

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ยังคงสืบทอดมาจนถึง ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้อธิบายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้เทศรับสั่งเอาไว้ ก่อนปรินิพพาน เสมอเหมือน เป็นแสงเทียนนำทางให้ผู้คนได้ปฏิบัติตามมาจนถึงปัจจุบัน ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนให้เห็นว่า คำสอนของพระพุทธเจ้ายังนำมาใช้สอนกันจนถึงปัจจุบัน หรือใช้ วิธอุปลักขณ์เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพแบบตรงๆ โดยใช้คำว่า “เป็น” ตัวอย่างเช่น

ขอยอมมือประนมเกล้า เอาพระคุณเป็นพึง

ใสเลิงๆ ให้คือน้ำบ่แก้ว กินแล้วให้อุ่นทรวง

(ใสเลิงๆ หมายถึง ใส่สะอาดบริสุทธิ์, อุ่นทรวง หมายถึง อุ่นใจ)

ถอดความ : ขอยกมือขึ้นใส่หัว เอาบุญคุณของท่านเป็นที่พึ่งที่ใสสะอาดเหมือน น้ำในสระแก้วที่กินแล้วก็ยิ่งมีความสุข

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง การแสดงความนอบน้อมถ่อมตนของคนอีสาน จะ เห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงพระคุณของผู้ชมการแสดงที่มีจิตใจสดใสถึงมา คอยติดตาม คอยให้กำลังใจอยู่เหมือนเดิมเปรียบคือน้ำบ่แก้วที่ใสดั่งแก้ว หากใครได้กิน น้ำบ่แก้วนี้ จะมีแต่ความสุขที่สุด

และใช้ วิธอุปลักขณ์เป็นการเปรียบเทียบที่เกินความเป็นจริงแต่จริงจังจนทำให้ ผู้อ่านคล้อยตามอย่างซาบซึ้งและอัศจรรย์ใจ ตัวอย่าง เช่น

เพ็นจักกว่าคุณบิดานั้น ได้หนักแก่งภูผา

คุณมารดาก็กี่หากสูง กว่าพรหมพายฟ้า

(แก่ง หมายถึง เท้ากัน , พายฟ้า หมายถึง บนฟ้า)

ถอดความ : ท่านบอกว่าคุณบิดานั้น หนักเท่ากับภูเขา คุณของมารดานั้นก็สูงกว่าปากฟ้า

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง บุญคุณของบิดาและมารดาอย่างชัดเจน ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงบุญคุณของบิดานั้นหาอะไรเปรียบไม่ได้จึงได้เปรียบกับ “ภูเขา” ที่มีความหนักแน่นสูงใหญ่ไม่มีวันเคลื่อนที่และแปรเปลี่ยนได้ ส่วนบุญคุณของมารดานั้นก็สูงกว่า “ฟ้า” ไม่มีสิ่งใดที่สามารถมาเปรียบเทียบกับบุญคุณของมารดาได้ถึงความสูงของฟ้าที่สูงมากจนไม่สามารถไปจนสุดได้

2) การใช้รสทางภาษา

บทกลอนลำเรื่องต่อกลอนทำนองซอนแก่นเรื่องปริญาไม่เลื่องงาน (ลูกกตัญญู) ปรากฏการใช้รสทางภาษาเพื่อกลอนลำได้เกิดอรรถรส ดังนี้

การใช้รสทางภาษาเสาวรจนีโดยใช้ถ้อยคำชมความงามของจิตใจอารมณ์และความรู้สึกที่เป็นนามธรรม ตัวอย่างเช่น

ดวงใจหวานสำราญชื่น	คณะอร่ามศิลป์บังยั้งยืนยง วงตั้งพลังหนุ่ม
ท่านพ่อแม่ที่มาชม	คอยติดตามทุกทั่วหน้า คุณลุงป้าได้คึกคึก
(ชม หมายถึง รวมตัวกัน)	

ถอดความ : คณะหมอลำอร่ามศิลป์ในใจมีแต่ความสุข และเป็นวงดนตรีน้องใหม่ขอให้ท่านพ่อแม่ที่มาชมการแสดงที่มากมายในวันนี้ ให้คอยติดตามพวกผมกันทุกคนที่ให้ได้คิดถึงคณะหมอลำเสมอมา

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง ความตื่นตันใจของคณะหมอลำต่อแฟนเพลงที่คอยให้กำลังใจมาโดยตลอด ผู้ประพันธ์ได้บรรยายถึง ความอบอุ่นใจของคณะหมอลำที่ถึงแม้ว่าจะเป็นคณะหมอลำที่ตั้งขึ้นใหม่แต่พ่อแม่พี่น้องยังมากล้น คอยติดตามและให้กำลังใจกันถ้วนหน้าและยังถามหาคณะหมอลำอยู่ตลอดเวลา

การใช้รสทางภาษานารีปราโมทย์โดยใช้ถ้อยคำเกี่ยวพาราสีประเล้าประโลมด้วยคำหวานให้หญิงตอบรับรักอย่างอาลัยอาวรณ์ตัวอย่างเช่น

(แฟนพี่เอ๋ย) ยามเมื่อคิดถึงน้อง	บ่มีหว่างสิบัวบก
ตกตะลึงขึ้นยืนมอง	ตั้งคนสิเป็นบ้า
นอนหลับไปฝันเห็นหน้า	คือสาวนานวลน้องสิมามาย
นี้คราวจวบปลม คราวนี้ทนบ่ได้	สิเมื่อบ้าน ก่อนละเดื่อ พี่ลาแล้ว
(คิดถึง หมายถึง คิดถึง)	

ถอดความ : แพนพี้อย่างที่คิดถึงน้องก็ไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้เลิกคิดถึงได้ บางครั้งถึงขั้นยืนมองสองหาน้องคล้ายกับคนที่ปั่นบ้าไปแล้ว นอนหลับก็ยังฝันละเมอ คิดไปว่าน้องจะมาหา ตอนนี้พี่ทนไม่ได้ขอลากลับบ้านก่อน

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงการเกี่ยวพาราสีของฝ่ายชายที่มีต่อหญิงผู้เป็นที่รัก จะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้ใช้รสนิยมประพันธ์นารีปรีมาทในการประพันธ์ที่กล่าวถึงชาย ที่คิดถึงหญิงคนรักมากจนละเมอฝันขึ้นสองมองหาสาวที่ตนรักตลอดเวลา ด้วยความ อาลัยอาวรณ์

การใช้รสนิยมภาษาสล่าปึงคิไสยโดยใช้ถ้อยคำคร่ำครวญ แสดงออกถึงอารมณ์ ทุกข์โศกเศร้าเสียใจตัวอย่างเช่น

ลูกหนีมาแต่คราวนั้น	มานำกันพี่
แม่เพิ่นบ่เห็นดี	เลยได้หนีจากบ้าน โดนแล้วได้คิดนำ

ถอดความ : ลูกได้แอบหนีมาแต่คราวนั้นได้หนีมากับพี่ เพราะว่าแม่ไม่เห็นด้วย เลยได้ตัดสินใจหนีจากบ้านมานานแล้ว และตอนนี้ก็ได้คิดถึงบ้านมาก

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง ความโศกเศร้าเสียใจในการกระทำที่ผิดต่อมารดา ที่เลียดู ผู้ประพันธ์ได้ใช้รสนิยมประพันธ์ สล่า ปึงคิไสย แสดงให้เห็นถึงการสำนึกผิด ของลูกสาวที่ได้หนีไปกับผู้ชายซึ่งมารดานั้นก็ไม่ได้เห็นด้วยที่ให้ลูกสาวหนีจากบ้าน ในวันหนึ่งตนได้สำนึกในความผิดที่ได้ก่อไว้กับแม่ตนเองอยู่ตลอดเวลา

การใช้รสนิยมภาษาหส์ในยาว่าที่โดยใช้ถ้อยคำที่ ตลกโปกฮา สนุกสนาน ร่าเริง มีความสุขตัวอย่างเช่น

	ตกลมัยอะพอนโล้	อยากขับโซ่เอฟลิบหก
ออกไปโซ่	บินไปประเทศฝรั่ง	กรุงปารีส
หรือนิวยอร์ก	คงสุขจัง	แคนาดาเมืองสวิสหมื่น
หมายไว้อยากเที่ยวชม		

ถอดความ : เมื่อสมัยมียานอวกาศ อยากขับเอฟลิบหกโซ่ บินไปเที่ยวประเทศ ฝรั่ง กรุงปารีส หรือนิวยอร์ก คงมีความสุขมาก ทั้งแคนาดา เมืองสวิสเซอร์แลนด์ คิดไว้ว่าจะได้ไปเที่ยวชม

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง : ความสนุกสนานในการท่องเที่ยวทั่วทุกประเทศ ผู้ประพันธ์ได้ใช้รสนิยมในยาว่าที่ อธิบายความผ่องคลาย และทำให้สนุกสนานโดยได้กล่าว เจริญตลกกว่า หากมีเงินมากจะขับเครื่องบินเหาะไปเที่ยวต่างประเทศต่างๆ อย่างมีความสุข ด้านสังคมวิทยา และคติชนวิทยา

วรรณกรรมเล่าเรื่องต่อกลอนเรื่อง ปริญาไม่เลือกงาน (ลูกตัญญู) มีลักษณะการประพันธ์เป็นวรรณกรรมนิทาน คือ อ่านเพื่อความสนุกสนาน ความบันเทิง แทรกคติคำสอนบ้างบางฉาก ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์บทกลอนลำโดยสะท้อนให้เห็นถึงภาพของสังคมวิทยา และคติชนคติชนวิทยา ที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี บทเล่าเรื่องต่อกลอนเรื่อง ปริญาไม่เลือกงาน (ลูกตัญญู) สะท้อนให้เห็นถึง ค่านิยมเกี่ยวกับความเชื่อที่ค่อนข้างถาวร เกิดขึ้นตามความคิดของคนที่มีความเชื่อในสิ่งที่ได้รับรู้และสัมผัสมาแล้วจากประสบการณ์ และเห็นสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ตนพึงพอใจที่จะปฏิบัติ แต่ค่านิยมนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเวลาของสังคมในแต่ละยุคได้เช่นเดียวกัน (โรงเรียนเบญจมราชาลัย ในพระบรมชูปถัมภ์, ม.ป.ป.) ดังนี้

1. ค่านิยมที่ปรากฏในกลอนลำ

ค่านิยมเกี่ยวกับการครองเรือน สะท้อนให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนอีสานอยู่กันอย่างเรียบง่าย ผู้ชายที่เป็นสามีจะทำงานนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่และเป็นงานที่ใช้กำลังอยู่ตลอดเวลา เช่น หาของป่า ทำนา รับจ้างทั่วไป ส่วนผู้หญิงที่เป็นภรรยาก็จะทำงานภายในบ้าน คือ เลี้ยงลูก ทอผ้า และทำงานบ้าน เป็นต้น ดังนั้น ภรรยาชาวอีสานจึงต้องคอยดูแลเอาใจใส่สามีและให้กำลังใจกันตลอดเวลา เพื่อให้สามีได้มีกำลังใจทำงาน เพราะงานที่ทำอยู่ทุกวันเป็นงานที่หนักมากตัวอย่าง เช่น

เป็นภรรยาปฏิบัติบ่เอื้อน บ่ผิดฮีตครองธรรม

รักษากายวัจกรรม มโนกรรม เหมือนพ่อเอาที่เพียรเลี้ยง

การที่ครองเอื้อนนั้น มีเอื้อนสามน้ำสี่

ปฏิบัติบ่ขัดใจสามี ทั้งดูแลลูกเต้า ควรไหว้พระสงฆ์

(บ่เอื้อน หมายถึง ไม่บกพร่อง, บ่ หมายถึง ไม่, เพียรเลี้ยง หมายถึง เลี้ยงดูอย่างดี, เอื้อน หมายถึง เรือน, เอื้อนสาม หมายถึง กฎอีสาน สามข้อ, น้ำสี่ หมายถึง กฎอีสานเกี่ยวกับน้ำ สี่ข้อ, ลูกเต้า หมายถึง ลูกหลาน)

ถอดความ : การที่เป็นภรรยาควรปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบธรรมเนียมปฏิบัติของอีสาน ดังพ่อเราที่เคยได้สอนไว้ ในการครองเรือนนั้นมิกฎอยู่ สามข้อ และกฎเกี่ยวกับน้ำก็มีอยู่ด้วยกัน สี่ข้อ พร้อมทั้งไม่ควรหาเรื่องไม่ตีกวณใจสามี ให้เอาเวลาไปดูแลลูกหลานพร้อมทั้งหมั่นเข้าวัดฟังธรรม

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง กฎระเบียบข้อบังคับของอีสาน คือ เอือนสาม น้ำสี่ ซึ่งหมายถึง คุณสมบัติของผู้หญิงชาวอีสาน และเป็นกฎระเบียบที่ชาวอีสานสมัยก่อนยึดถือกันมาจนถึงปัจจุบัน ผู้หญิงชาวอีสานสมัยก่อนต้องปฏิบัติตามเอือนสาม น้ำสี่ คือ เอือนที่ 1 เป็นเอือนครัว เอือนที่ 2 เป็นเอือนนอน เอือนที่ 3 เป็นเอือนกาย ส่วนน้ำสี่ คือ น้ำที่ 1 คือ น้ำอาบ น้ำที่ 2 คือ น้ำดื่ม น้ำที่ 3 คือ น้ำต้อนรับแขก น้ำที่ 4 คือ น้ำใจ (สำลี รักสุทธี, 2544) สอนว่าผู้เป็นภรรยาควรมีจิตใจที่ดีงาม จิตใจต้องมั่นคง เข้มแข็งไม่หาเรื่องกวนใจสามี แล้วชีวิตคู่จะเจริญก้าวหน้าอย่างไม่มีปัญหา ดังนั้นจึงถือได้ว่าคำสอนเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้หญิง เอือนสาม น้ำสี่ นี้ ถือเป็นค่านิยมของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน

2. ความเชื่อที่ปรากฏในกลอนลำ

ความเชื่อ เป็นสิ่งที่ทุกคนนับถือในเรื่องเดียวกัน หรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์ เพื่อสร้างความมั่นใจในการดำรงชีวิตอยู่บนโลกได้อย่างผาสุก (พระมหาประสพ ฤกษ์ จารุวาท (รัตนยงค์), 2550) ความเชื่อที่ปรากฏในกลอนลำส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับความเชื่อด้านศาสนามากที่สุด เพราะชาวอีสานมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตลอดปี คือ ประเพณีที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง ซึ่งประวัติความเป็นมาของแต่ละฮีตจะมีเนื้อหาสาระความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป และมีคำสอนให้หมั่นทำบุญ และทำความดีอยู่เสมอ ได้แก่

ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอนของศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนอีสานมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จนถึงปัจจุบันและความเชื่อด้านศาสนานี้ได้ฝังลึกในจิตใจของคนเราไปแล้ว หากผู้ใดสามารถปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัดแล้วเชื่อว่าจะทำให้ไปสุ่นิพานโดยไม่เกิดใหม่ และหากใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามหรือทำความชั่วก็จะเกิดความทุกข์ใจทุกภพทุกชาติไปไม่มีวันสิ้นสุด ตัวอย่างเช่น

ปจณิมโหวาทครั้งสุดท้าย

รับสั่งด้วยวาจา

พระเถระทั้งหลาย

ร่วมกันมาพุทธองค์ได้ตรัสไว้

พระพุทธองค์ได้เทศนาสอนให้

พระสาวกยังนำไปปฏิบัติกันต่อ

เป็นหัวข้อ พอจื๊อไว้

เอามาเรียกว่าสู่ฟัง

(จื่อ หมายถึง จำ, เว้า หมายถึง พูด, สู่ฟัง หมายถึง ให้ฟัง)

ถอดความ : การเทศนาของพระพุทธเจ้าครั้งสุดท้ายนี้ พระองค์ทรงเทศนาให้พระสาวกได้ฟังเป็นหัวข้อ เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติสืบต่อไป

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะเสด็จสู่พระนิพพานได้ให้อวาทกับเหล่าลูกศิษย์เพื่อนำไปสืบทอดต่อ ซึ่งพุทธศาสนาก็ได้นำหลักคำสอนนี้เผยแพร่ให้แก่มวลมนุษยชาติได้ประพฤติปฏิบัติตามกันมาตั้งแต่บัดนั้น ซึ่งทรงสอนว่าหากยังมีชีวิตอยู่ขอให้ทุกคนได้ปฏิบัติมีศีล สมาธิ ปัญญา และหากตายไปก็จะได้หลุดพ้นจากการเกิดอีก เรียกว่า นิพพาน

ความเชื่อเกี่ยวกับบุญกรรมจะเห็นได้ว่าศาสนาพุทธมุ่งสอนเกี่ยวกับบุญ และกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว หากใครที่ทำบุญกุศลไว้มากในชาติที่มีชีวิตอยู่หากตายแล้วก็จะได้ขึ้นสวรรค์ และภพภูมิที่เกิดใหม่นั้นก็จะอยู่ในสถานที่ดีและเหมาะสม และหากว่าใครไม่สนใจการทำบุญทำแต่ความชั่วแล้ว หากตายไปก็ต้องตกนรก และหากว่าได้เกิดใหม่ ก็จะต้องใช้กรรมที่ทำไว้ในชาติที่ก่อไว้ ไม่จบสิ้นเวียนไปอยู่เช่นนี้ตลอดไป ตัวอย่างเช่น

เกิดเป็นคนถ้าเลือกได้ คงเหลือแต่แนวดีดี

เพราะเขามีบุญกรรม ต่างกันไปคนก้ำ

อันความดีความชั่ว ติดตัวคนระบอบเนียบ

โลกนี้คือละคร มดแดงไต่ขอบด้ง จิ้งโจ้ไค้ง เข้าใส่ตัว

(ก้ำ หมายถึง แห่งหน, ระบอบเนียบ หมายถึง ทุกที่, ดั่ง หมายถึง กระด้ง, โจ้ไค้ง หมายถึง เวียนกลับคืน)

ถอดความ เกิดมาเป็นคนหากเลือกได้ คงมีแต่สิ่งดี ก็เพราะทุกคนมีบุญมีกรรมต่างกัน เรื่องความดีความชั่วนั้น ติดตัวเราทุกคน โลกนี้คือละครเปรียบไปแล้วก็เหมือนมดแดงเดินตามขอบของกระด้งก็ไม่พ้นเวียนกลับมาที่เดิม

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง คนเราทุกคนไม่มีสิทธิ์ที่จะเลือกเกิดเพราะแต่ละคนมีบุญ และกรรม ต่างกัน แล้วแต่ว่าผู้ใดมีกรรมมากน้อยเพียงใดถ้าหากหมั่นสร้างบุญกุศลทุกภพทุกชาติแล้ว กรรมนั้นก็จะเบาบางลง และอาจจะหมดสิ้นไปได้ ดังนั้น ค่านิยมความเชื่อเรื่องการทำบุญเพื่อผ่อนหนักให้เป็นเบาของวัฒนธรรมอีสานได้กระทำกันมาตั้งแต่โบราณ เช่น บุญกฐิน บุญเข้าพรรษา และบุญออกพรรษา เป็นต้น

3. วิถีชีวิตที่ปรากฏในกลอนลำ

วิถีชีวิตเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล ในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นตัวตนของแต่ละคนสามารถบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของบุคคลนั้นได้ ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับด้านสภาพแวดล้อมด้านจิตใจด้านครอบครัวด้านอาชีพด้านการเลือกคู่ครองด้านศาสนา และด้านประเพณีที่เกิดจากความเชื่อเป็นต้น วิถีชีวิตที่สะท้อนปรากฏในกลอนลำมี ดังนี้

ด้านสภาพแวดล้อมจะเห็นได้ว่าดินแดนอีสานมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูง อาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรม ชาวอีสานส่วนใหญ่จึงต้องพึ่งพาฝนเพื่อต้องการน้ำทำนา บางพื้นที่ก็แห้งแล้งดินปนทราย ดินจึงไม่อุ้มน้ำ ส่วนการนันทนาการหรือความบันเทิงของคนอีสานก็จะเป็นการเล่นเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้านเช่นหมอลำเป็นต้น ตัวอย่างเช่น

อรุณใสเบิกฟ้า กล้าแกร่งเป็นวงแหวน

หนุ่มหมอกแคน แพนหมอลำ ถิ่นอีสานสำราญก้อง

(อรุณ หมายถึง เวลาเช้าตรู่)

ถอดความ : แสดงให้เห็นถึงพระอาทิตย์ส่องแสงเป็นวงแหวนยามเช้าตรู่ หนุ่มหมอกแคนทั้งแพนหมอลำ ในภาคอีสานล้วนมีการสังสรรค์กันอย่างสำราญใจ

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง แสงอาทิตย์ที่ส่องแสงยามเช้าตรู่และค่อยๆ ลอดผ่านเมฆหมอกออกมาเรื่อยๆ จนเป็นวงแหวน พอเริ่มสายๆ ประมาณ สามโมงเช้า ก็จะมีคนเป่าแคนอาจจะเป็นการว่าจ้างมาเป่าแคนให้หมอลำได้ลำ เป่าเพื่อรักษาคนป่วยในพิธี ลำผีฟ้า เป็นต้น ในความหมายของคำว่า “แพนหมอลำ” หมายถึง ผู้ชมที่ตามเชียร์หมอลำ ที่อยู่ภาคอีสานซึ่งส่วนใหญ่แพนหมอลำจะติดตามหมอลำไปทุกที่ที่หมอลำทำการแสดง และมีการฟ้อนหน้าเวทีขณะที่หมอลำ ได้ลำอย่างสนุกสนาน ดังนั้นหมอลำในภาคอีสานเป็นศิลปะที่คนอีสานได้สืบทอดกันมา โดยไม่สูญหายแต่อย่างใด แต่กลับพัฒนาอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

ด้านครอบครัวจะเห็นได้ว่าการเลี้ยงดูลูกของชาวอีสานส่วนใหญ่จะเลี้ยงลูกโดยการสอนให้ทำตามบิดาและมารดาหากครอบครัวใดมีอาชีพทำนาก็จะปฏิเสธอาชีพที่ครอบครัวพาทำไม่ได้ หากครอบครัวใดค่อนข้างมีฐานะปานกลางก็จะมีโอกาสส่งลูกเรียนสูงและได้ทำงานที่มีฐานะดีขึ้น ดังนั้นวรรณกรรมนิทานอีสานที่ประพันธ์ขึ้น

ส่วนใหญ่ในเนื้อหาสาระนั้นจะแสดงให้เห็นว่า คนมีฐานะร่ำรวยมักตามใจลูกและมีปัญหา
มากที่สุดตัวอย่างเช่น

ศักดิ์ตามาวันนี้	ลูกคนดีเป็นคนชั่ว
ชีวิตผมมั่งมี	บักล้วย่านเรื่องตาย
แสดงเป็นผู้ร้าย	ชอบขัดต่อทางพนัน
ชอบชวนกันหากิน	เที่ยวไปตามร้าน
ห้องอาหารไปหมดสิ้น	กินหมดคืนแล้วเซ็นต่อ
แล้วไปขอเงินพ่อ	เอามากินจ่ายแล้ว ตั๋วซ้ำ ว่าส่งหอม

(มัก หมายถึง ชอบ, ย่าน หมายถึง กลัว, ตั๋วซ้ำ หมายถึง โทกอีก)

ถอดความ : ศักดาเป็นคนไม่ดี ชอบทำตัวมั่วอวดมั่ว ไม่กลัวความตายรับบท
แสดงเป็นคนร้าย ชอบเล่นการพนัน และชวนเพื่อนเข้าร้านอาหารใช้เงินหมดก็หาเงิน
อาหารต่อและขอเงินพ่ออยู่เสมอด้วยการโกหกว่าจะนำเงินนั้นไปจ่ายค่าหอม

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง การที่ตัวละครในบทแสดงเป็นลูกของคนมีเงิน
ก็สามารถใช้เงินได้อย่างฟุ่มเฟือยถึงแม้ลูกจะโกหกหลอกลวงเพื่อหวังแค่หลอกขอเงิน
ไปก็ตาม คนที่เป็นพ่อเป็นแม่ก็ตามใจเสมอ ซึ่งก็เป็นภาพที่เกิดขึ้นจริงในสังคมในอดีต
และปัจจุบัน

ด้านอาชีพจะเห็นได้ว่าอาชีพทำให้คนเราได้สิ่งตอบแทน คือ เงิน เพื่อเอาไว้
แลกเปลี่ยนสิ่งของเลี้ยงชีพและครอบครัว ดังนั้นอาชีพจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก
ตัวอย่างเช่น

อดีตกาลผ่านพ้น	มันคนกลัวทันสมัย
เรียนจบปริญญาตรีแล้ว	ผ่านมาหลายปีแล้ว
เปิดเก็บขายของฮ้าง	ตามริมทางสมเพศขายน้ำมันหลอด
ทั้งปะยางแลกซื้อ	ของฮ้างจะสู่แนว

(อดีตกาล หมายถึง เวลา, คนกลัว หมายถึง ยาวนาน, แนว หมายถึง
หนทาง, ของฮ้าง หมายถึง ของเก่า, สู่แนว หมายถึง ทุกอย่าง, น้ำมันหลอด หมายถึง
น้ำมันขวด)

ถอดความ : เวลาผ่านไป ความทันสมัยก็ผ่านมาเร็วมาก จนกระทั่งแม้แต่
คนที่จบปริญญาแล้วยังหางานทำยาก สมเพศจึงได้อาศัยทำอาชีพขายของเก่า รับซื้อ

ของเก่า ขายน้ำมันขวด เปิดร้านซ่อมรถ ปะยางรถ สรุปลั้วรับทำงานทุกอย่างที่มีในขณะนั้น

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง การที่หลายคนได้ร่ำเรียนจนจบปริญญามาก็ไม่ใช่ว่าจะได้งานทำที่หรูหราและมั่นคงกันทุกคน ดังนั้น การที่เรียนจบปริญญาใหม่ๆ ต้องไม่เลือกงานที่จะทำ มีสิ่งใดเป็นงานที่สุจริตก็ควรทำก่อนถือว่าเป็นการทดลองรองานที่กำลังจะมาถึงในอนาคต แต่หากผู้ใดรอคอยแต่ว่าสนาอยากได้แต่งงานที่สบาย และคิดว่าการแต่งงานที่ตรงตามใบปริญญาที่ตนได้มา ก็อาจจะเดือดร้อนเรื่องเงินทอง ไม่มีใช้ยังชีพ และล้มเหลวไปในที่สุด

ด้านการเลือกคู่ครองจะเห็นได้ว่าการเลือกคู่ครองของคนอีสาน สำหรับครอบครัวของคนที่มีฐานะดีในสังคม สมัยอดีตนั้นมักจะให้ลูกได้แต่งงานกับคนที่มีฐานะใกล้เคียงกัน จนบางครั้งจึงก่อให้เกิดเหตุการณ์ การคลุมถุงชนขึ้น หรือหากลูกฝ่าฝืนก็จะเกิดปัญหาโดยที่ผู้ปกครองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไม่ยอมรับตัวอย่างเช่น

บุพเพปางค์ก่อนก็	คาดเป็นคู่บ่ดูตาย
บ่ว่าหญิงหรือชาย	คาดคู่กันได้พันเกี่ยว
เหลียวตามทางบ่มีไผ่สิมาร่วม	เป็นขบวนชวนให้แห่
สมเพศขาดพ่อแม่	ถือเอาขันดอกไม้ กะเลย
	ฟ้าละลวงเดิน เขามาย้าย

(ก่อนก็ หมายถึง อดีต, ดูตาย หมายถึง เหลียวมอง, เกี่ยว หมายถึง สัมพันธ์, ฟ้า หมายถึง รัฐบาล, ลวงเดิน หมายถึง เดินไปก่อน)

ถอดความ : วาสนาในชาติก่อน สงสัยไม่มีคนสนใจเหลียวมองในตอนนี้อาจไม่มีใครมาร่วมในการไปสู่ขอสาวให้กับสมเพศ บวกกับสมเพศยังขาดพ่อแม่อีก จึงเอาขันดอกไม้รับเดินไปด้วยความรวดเร็วเพื่อไปสู่ขอสาวด้วยตนเอง

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง การขาดความช่วยเหลือของผู้ใหญ่ในหมู่บ้านในการไปขอผู้หญิงแต่งงานของคนอีสาน เพราะในบทกลอนลำผู้ที่เป็นของสาวนี้ มีฐานะที่ไม่ทัดเทียมกับฝ่ายหญิงเลย หนักไปกว่านั้นคือ ฝ่ายชายเป็นลูกกำพร้า พ่อกับแม่ก็ต่างหากซึ่งยังเป็นไปได้ที่พ่อกับแม่ ของฝ่ายหญิงที่มีฐานะที่ร่ำรวยจะยอมยกลูกสาวให้กับลูกกำพร้าที่ยากจนไปเป็นคู่ครอง

ด้านประเพณีที่เกิดจากความเชื่อจะเห็นได้ว่าประเพณีอีสานนอกจากประเพณีฮีตสิบสองแล้วยังมีประเพณีที่เกี่ยวกับพิธีกรรมการแต่งงาน พิธีกรรมการขอขมา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชาวอีสานได้ทำสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน บางอย่างก็จะอยู่ในรูปแบบของชะล่ำ หากทำผิดชะล่ำ ก็จะมีการแก้ไขโดยจัดพิธีกรรม ดังนั้น ชาวอีสานในสมัยก่อนที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ทำให้การรักษาพยาบาลเป็นไปด้วยความยากลำบาก ขาดการรักษาความเจ็บป่วยด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ จึงทำให้คนอีสานต้องหันไปพึ่งการไสยาสมุนไพรมตามป่า และหากใช้ยาสมุนไพรวินิจฉัยแล้วไม่หายก็จะจำเป็นต้องพึ่งสิ่งเหนือธรรมชาติคือ ผีฟ้า เพราะเป็นความเชื่อที่มีมานานแล้ว บางคนไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของปู่ ย่า ตา ยาย หรือผีนกระทำ สิ่งที่ทำนห้ามไว้เหล่านั้นก็จะทำให้วุ่นวายอยู่เสมอ ชาวอีสานเรียกว่า “ผิดชะล่ำ” ทำให้ตนเองหรือครอบครัวอยู่อย่างเดือดร้อน ดังนั้นชาวอีสานจึงระวังหลีกเลี่ยงข้อชะล่ำ ให้มากที่สุดเพื่อลดความเดือดร้อนตัวอย่างเช่น

เก็บเอาขันดอกไม้	สมมาแม่ตามทำผิด
อย่ามีกรรมติดตัว	ยามมีผีวุ่นไธ้
แม่สีไปใส่น้ำเจ้า	ลูกขันเอาเลี้ยงพ่อแม่
เป็นจิ้งโศกะแล้วแต่	บูชาคุณพ่อแม่เลี้ยง บลิมได้ว่าแม่ตน

(สมมา หมายถึง ขอขมา)

ถอดความ : นำเอาขันดอกไม้มากราบขอขมาแม่ ที่ลูกหนีไปกับผู้ชายและอย่าได้มีกรรมตามติดตัว แม่ไม่ต้องไปไหนอีกลูกคนนี้จะรับดูแลแม่เอง

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึง การขอขมาต่อผู้เป็นมารดาในฐานะที่ตนทำผิดหนีไปกับผู้ชายถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมเป็นอย่างมากเรื่องนี้ชาวอีสานถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่งามไม่ควรทำ เพราะสังคมแวดล้อมเพื่อนบ้านข้างเคียงเขาจะถูกญาติตระกูลทำให้ครอบครัวเสื่อมเสียได้ หากอยู่กินกันไปเป็นสามภรรยาแล้วไม่เกรงกลัวต่อบาปที่ได้ทำให้พ่อแม่เสียใจก็ไม่ใช่ไร แต่หากคนที่ทำผิดแล้วสำนึกผิดและเกรงกลัวต่อบาป ก็จะนำดอกไม้อ้อจานหรือพานมาไหว้ขอขมาพ่อแม่และแม่ เพื่อให้พ่อกับแม่ท่านให้อภัยแก่ตนเอง ซึ่งเหตุการณ์นี้ก็ได้อำสืบทอดกันมาเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปผลและอภิปรายผล

จากการศึกษาการวิเคราะห์บทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น เรื่อง ปริณญาไม่เลือกงาน (ลูกกตัญญู) สรุปได้ว่า

1. ผลการศึกษาฉันทลักษณ์และศิลปะการเลือกใช้ภาษาของลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น ของบทกลอนลำทั้งหมด 18 ฉาก ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในกลอนลำมีลักษณะ คือ กลอนตัด กลอนเย็น และกลอนเตี้ย การส่งสัมผัสมี 2 ลักษณะ คือ สัมผัสนอกที่ส่งสัมผัสสระและสัมผัสใน รูปแบบฉันทลักษณ์กลอนลำทำนองขอนแก่นมักจะประพันธ์กลอนด้วยบทโท (บทเดี่ยว) เป็นบทนำก่อนและจึงตามด้วยบทเอก (บทคู่) โดยจะประพันธ์ในลักษณะนี้ไปจนจบเนื้อหาสาระกลอนในแต่ละฉากทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า 1) การขับลำในบทเอกจะใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญในจังหวะเคาะตก เพราะคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 เป็นเสียงวรรณยุกต์สามัญ มักใช้กับกลอน พรรณนา ประวัติศาสตร์ หรือชมธรรมชาติ เป็นต้น เหมาะกับลำทำนองอุบล 2) การขับลำในบทโท จะใช้เสียงวรรณยุกต์เอกในจังหวะเคาะตก เพราะคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 เป็นเสียงวรรณยุกต์เอก มักใช้กับคำกลอนที่เป็น บทโศกเศร้าเสียใจ ตื่นเต้น เป็นต้น เหมาะกับลำทำนองขอนแก่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของผู้รู้และนักวิชาการหลายท่าน ได้แก่ ราตรี ศรีวิไล บงสิทธิพร (2554) จากงานวิจัยเรื่อง สุนทรีภาพในกลอนลำของหมอลำลำกลอน : องค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนในการสร้างสรรค์ จำเริญ ไชยสินธุ์ (2553) ในหนังสือวรรณศิลป์อีสาน และธวัช ปุณโณทก (2537) ในหนังสือวรรณกรรมอีสาน ได้อธิบายว่ารูปแบบการประพันธ์กลอนลำชนิดนี้เรียกว่า โคลงสาร และตรงกับรูปแบบการประพันธ์กลอนแบบภาคกลางเรียกว่า กลอนวิซุมาลีมีการแบ่งวรรคตอนในประโยคของกลอนลำเริ่มจาก จำนวน 9 คำ จนถึง 20 คำ การส่งสัมผัสจะเริ่มจากคำท้ายของวรรคหน้า (วรรคสดับ) ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 หรือ 4 หรือ 5 ของวรรคหลัง (วรรครับ) และพบว่ามักจะส่งสัมผัสคำที่ 3 มากที่สุดจำนวน 54 แห่ง และไม่มีสัมผัสระหว่างบท จำนวน 65 แห่ง จากจำนวนทั้งหมด 193 แห่ง ในแต่ละท่อนวรรคต่อวรรคอาจมีคำสร้อยหรือคำเสริมเชื่อมโยงเพื่อขยายความหรือเพื่อความอ่อนหวานของทำนองลำก็ได้และมีลักษณะส่งสัมผัสแบบบรรยายความยาวของบทมี 93 บทซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ คงฤทธิ์ แข็งแรง (2537) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกลอนลำของหมอลำสุทธิสมพงษ์ สะท้านอาจ พบว่า รูปแบบลักษณะคำประพันธ์

แต่งด้วยกลอนเจ็ด กลอนแปด กลอนเก้า และกลอนสิบ ส่วนกลอนที่ไร้สัมผัสมีน้อยมาก จากความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการประพันธ์กลอนลำ ไม่ว่าจะเป็นกลอนลำ เรื่องต่อกลอนหรือกลอนลำชนิดอื่นๆ ล้วนแล้วแต่ยึดโครงสร้างที่ประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์ที่เป็นรูปแบบโคลงสาร (ดนุพล ไซยสินธุ์, 2553) ด้วยกันทั้งสิ้น จึงทำให้ฉันทลักษณ์ในการประพันธ์กลอนลำไม่มีความแตกต่างกัน แต่สิ่งที่ต่างกันก็คือจำนวนคำที่ใช้ในการประพันธ์เท่านั้น เพราะจำนวนคำมีผลต่อทำนองในการลำ ซึ่งทำนองลำมีอยู่ 2 ลักษณะคือ ลำทางสั้น และลำทางยาว ซึ่งลำเรื่องต่อกลอนอยู่ในลักษณะของ ลำทางยาว จำนวนคำจึงมีจำนวนมากกว่าลำทางสั้น เป็นต้น

2. ผลการศึกษาด้านสังคมวิทยาและคติชนวิทยานั้นในด้านสังคมส่วนใหญ่ คนอีสานมักมีค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องของการครองเรือน ซึ่งครอบครัวของชาวอีสานสมัยก่อนจะสอนลูกสาวให้ครองเรือนตามเงื่อนไขสามน้ำสี่เพราะผู้หญิงต้องเป็นแม่บ้าน คอยดูแลลูกและสามีและด้านคติชนวิทยา ที่เกี่ยวกับความเชื่อ มักมุ่งเน้นไปที่คำสอนของศาสนาเรื่องปณิธิโอวาทของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะเสด็จสู่พระนิพาน ดังได้สืบทอดสู่กิจกรรมวันสำคัญของศาสนามาโดยไม่ได้สูญหาย ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับบุญกรรมนั้นเป็นความเชื่อเรื่องทำบุญ เพื่อให้กรรมที่เคยก่อมาได้บางเบาลง เช่น การทำบุญอุทิศบุญเข้าพรรษา และบุญออกพรรษา เป็นต้น และความเชื่อเกี่ยวกับทำความดีมักทำด้วยใจไม่มีการบังคับและขู่เชิญให้ทำ เช่น พระพุทธเจ้าทำความดีจนได้เป็นนิพาน จึงถือได้ว่าพระองค์เป็นตัวอย่างให้แก่มวลมนุษย์ทั้งปวงบนโลกได้ปฏิบัติสืบต่อกัน ดังปรากฏไว้ตามคำสอนที่พระองค์ได้รับสั่งไว้ก่อนปรินิพานซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของหลายท่าน คือ เสกิตสุตา อนันตรักษ์ (2534) ได้ศึกษาวิเคราะห์กลอนลำเรื่องต่อกลอน งานวิจัยของเยาวภา คำเนตร (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตของชาวอีสานจากกลอนลำทางยาวของลำกลอนงานวิจัยของ ปริญญา ป้องรอด (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทลำเรื่องต่อกลอน และงานวิจัยของ สุภาภรณ์ มาตขาว (2546) ศึกษาวิจัยเรื่องวรรณกรรมกลอนลำของหมอลำทองสา สามสี (2546) ซึ่งได้ข้อสรุปผลการวิจัยที่ใกล้เคียงกันคือเนื้อหาสาระของกลอนลำนั้นมีคุณค่าต่อสังคม ในด้านความกตัญญูต่อบิดามารดา ความเชื่อด้านศาสนา การทำบุญ และเกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสองของอีสาน เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเนื้อหาสาระของกลอนลำได้ถูกประพันธ์ขึ้นจากวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยผู้ที่ประพันธ์กลอนลำนั้นมีความผูกพันกับชาวบ้านเป็นอย่างดีจึงทำให้

เนื้อหาสาระของกลอนลำสะท้อนภาพของ สังคม ประเพณี พิธีกรรมของแต่ละยุคสมัย สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

4. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สถาบันการศึกษาในภาคอีสานควรนำผลงานวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรหมอลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น และเอกสารประกอบการสัมมนา เป็นต้น

1.2 ผู้ที่สนใจในการประพันธ์บทกลอนลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น ควรศึกษาลักษณะการประพันธ์กลอนให้ละเอียด เพื่อให้มีคุณภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ

1.3 ผู้ที่สนใจในการประพันธ์บทลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น ควรศึกษาวิถีชีวิตของสังคมนั้นๆ ให้ชัดเจนเสียก่อนที่จะประพันธ์บทลำเรื่อง เพื่อการได้รับความยอมรับของคนในชุมชนในการรับฟังกลอนลำเรื่องต่อกลอน

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยบทลำเรื่องต่อกลอน ทำนองต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงสุนทรียภาพในการประพันธ์กลอน

2.2 ควรมีการศึกษาอัตลักษณ์ของลำเรื่องต่อกลอนทำนองต่างๆ เพื่อให้ทราบลักษณะการประพันธ์กลอน

เอกสารอ้างอิง

คงฤทธิ์ แข็งแรง. (2537). *กลอนลำของหมอลำสุทธิสมพงษ์ สะท้อนอาจ*. ปริญญา นิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.

Khaengrang, Kongrued. (1994). *Mawlam Songs of MawlamBorisuthisompong Satanad*. Thesis Master of Arts (Thai Studies) Mahasarakam : Srinakharinwirot University.

จิรภัทร แก้วภู. (2541). **กาพย์กลอนอีสาน**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.

Kaewku, Jiraphat. (1998). **North-eastern Poem**. Khon Kaen : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus.

ดนุพล ไชยสินธุ์. (2553). **วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.

Chaiyasin, Danuphon. (2010). **Local Culture in Loei Province**. 4th Edition. Loei: Rung Saeng Thurakit Printing.

ธวัช ปุณโณทก. (2537). **วรรณกรรมภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Poonnotok, Thawat. (1994). **North-eastern Literature**. Bangkok. Ramkhamhaeng University

บ้านมหาดอทคอม. (ม.ป.ป.). **รายชื่อคณะหมอลำเรื่องในปัจจุบัน**. [On-line]. <http://www.baanmaha.com/community/thread27097.html>. [2558, มีนาคม 11].

Baan Maha Dotcom. (n.d.). **List of Group Name Mawlam drama at present**. [Online].<http://www.baanmaha.com/community/thread27097.html>. [2015,March11].

ประมวล พิมพ์เสน. (2546). **หมอลำหมู่วาทขอนแก่น**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ขอนแก่น : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น: โรงเรียนกัลยาณวัตร.

Pimsen, Pramuan. (2003). **Mawlam Mu Vat KhonKaen**. 3rd Edition. Khon Kaen : Cultural Centre of Khon Kaen : Kanlayanawat School.

ปริญญา ป่องรอด. (2544). **การวิเคราะห์บทหมอลำเรื่องต่อกลอน**. วิทยานิพนธ์. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Pongrod, Parinya. (2001). **The lyric analysis of the play script of mawlam drama**. Thesis. Master of Arts (Thai Study) : Ramkhamhaeng University.

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาท (รัตนยงค์). (2550). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชา ในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- Jaruwato, PraMaha Prasoproeck. (Rattanayong). (2007). **Analytical studies of the idea for worship in Buddhism**. Thesis Master of Arts Program in Buddhist Studies: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- ไพบูลย์ แพงเงิน. (2534). **กลอนลำภูมิปัญญ้อีสาน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- Paengngeon, Paiboon. (1991). **Morlam Songs is Isaan Wisdom**. Bangkok : Odian Store.
- เยาวภา คำเนตร. (2536). **วิถีชีวิตของชาวอีสานจากกลอนลำทางยาวของลำกลอน. ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**.
- Kamnet, Yaowapa. (1993). **Lifestyle of Isaan from Long Morlam Songs**. Thesis Master of Arts (Thai Studies) Mahasarakam : Srinakharinwirot University.
- ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร. (2554). **สุนทรีย์ภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน : องค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนในการสร้างสรรค์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Bongsitthiporn, Ratreesriwilai. (2001). **Esthetics in Morlam Songs of Morlam Singers : The component and factor that aid for creation**. Thesis M.A. Mahasarakam : Mahasarakam University.
- โรงเรียนเบญจมราชาลัย ในพระบรมชูปถัมภ์. (ม.ป.ป.). **ชุดบทเรียนเพื่อพัฒนาตนเอง ตอนที่ 4 การสร้างแรงบันดาลใจ**. [On-line].http://www.br.ac.th/E-learning/lesson4_3.html. [2558, มกราคม 5].
- Benjamarachalai School under the royal patronage (n.d.). **Section 4 - Making Inspiration of Lesson of The Development of yourself**. [On-line].http://www.br.ac.th/E-learning/lesson4_3.html. [2015, January 5].
- รำเพย ไชยสินธุ์. (2553). **วรรณศิลป์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์. เกื้อหนุนในการสร้างสรรค์**. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- Chaiyasin, Rampoei. (2010). **Northeastern art created language**. 4th Edition.
Loei : Rung Saeng Thurakit Karpim. To aid in creation. Thesis (M.A.).
Mahasarakham : Mahasarakham University.
- สุภาภรณ์ มาตขาว. (2546). **วรรณกรรมกลอนลำของหมอลำทองสา สามสี บ้านนาโส
ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย)
พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- Matkhao, Supaporn. (2003). **Literature of mawlum songs as sung
byMawlamThongsa Samsee Baan Naso Thambol Naso Amphoe
Kudchum Yasothorn Province**. Thesis Master of Thai Language
Phitsanulok : Naresuanuniversity.
- สุรพงษ์ ลือทองจักร. (2552). **หลักมานุษยวิทยาและหลักสังคมวิทยาคณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์**. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- Luethongjak, Surapong. (2009). **Principle of Anthropologya and Sociology
Faculty of Humanities and Social Sciences**. Udon Thani : Udon
Thani Rajabhat University.
- เสียม บึงไสย. (2533). **บทบาทของกลอนในด้านการเมือง**. ปริญญาโท (ศศ.ม.).
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Buengsaai, Sangiam. (1990). **RoleMawlum songs in part of the politics**.
Thesis (M.A.). Mahasarakam : Srinakharinwirot University
- โสภิตสุดา อนันตรักษ์. (2534). **การวิเคราะห์ลำเรื่องต่อกลอน**. กรุงเทพฯ : ปริญญา
นิพนธ์มหาบัณฑิต. (ภาษาไทย) : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- Ananrak, Sophitsuda. (1991). **The Analysis of the Lyric from the Dramatic
Mawlam Performance**. Bangkok : Thesis (M.A.). Thai Language :
Srinakharinwirot University.
- สำเริง คำโฆง. (2545). **วิชาการประพันธ์เพลง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการ
- Kammong, Samret. (2002). **Composition Subject**. 2nd Edition. Bangkok :
Office of Committee.

- _____. (ม.ป.ป.). **เรียนลัดหัตถนิพนธ์โคลงฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย**. ขอนแก่น : ศูนย์
ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- _____. (n.d.). **Rain Lad Had Nipon Klong Chan Gap Klon Rai**. Khon Kaen
: Art and Culture Center of North-Eastern University.
- สำลี รักสุทธี. (2544). **ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ประเพณีของดีอีสาน**. กรุงเทพฯ :
พัฒนาศึกษา.
- Raksuthee, Samlee. (2001). **Heet Sib Song Klong Sib See Pra Penee Khong
Dee Isaan**. Bangkok : Education development.
- สุปรีย์ สุวรรณบุรณ์. (ม.ป.ป.). **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร**. [On-line].[http://www.
ipesp.ac.th/learning/thai/chapter5-11.html](http://www.ipesp.ac.th/learning/thai/chapter5-11.html). [2558 มีนาคม 15].
- Suwanboon, Supreedee. (n.d.). **Thai Language for Communication**.
[On-line]. <http://www.ipesp.ac.th/learning/thai/chapter5-11.html>.
[2015March 15].
- อร่าม มุงคำภา (ผู้ให้สัมภาษณ์) บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย (ผู้สัมภาษณ์). 12 พฤศจิกายน
2557.
- Moongkhampa, Aram. (Interviewee). **Phetmueangloe, Boonjan**. (Interviewer).
12 November 2014.